

OSTI. Az első öt év. A Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Hivatal működése 1965–1970

Az OSTI. The first five years. The work of the Office for Scientific and Technical Information, 1965–1970. c. kiadványt (London, 1971.) PÁLVÖLGYI Endre tömörítette.

BEVEZETÉS

Az Office for Scientific and Technical Information (OSTI) 1965. április 1-én létesült a Tudománypolitikai Tanácsadó Testület (Advisory Council on Scientific Policy) 1964 szeptemberi javaslatának eredményeként, a tudományos irodalom növekvő áradatának hatékonyabb kezelésére. A Tudományos és Ipari kutatások Minisztériuma (Department of Scientific and Industrial Research, DSIR) már 1963-ban létrehozott egy kisebb szervet az ezzel kapcsolatos kutatások megindítására. Utóbb a Tudományszervezési Kutató Bizottság (Committee of Enquiry into the Organisation of Civil Science) beszámolója szintén hangsúlyozta a tárgy fontosságát, végül a Tudománypolitikai Tanácsadó Testület azt ajánlotta, hogy az új Oktatásügyi Minisztérium (Department of Education and Science) keretében hozzák létre az OSTI-t. Fő feladatai: a kutatások támogatása, új módszerek kifejlesztése, a meglévő tájékoztatási szolgáltatások tökéletesítése, újak kikísérletezése, a tudósok oktatása és gyakorlati képzése tájékoztató tevékenységre és az információforrások használatára, az állami és nem-állami szervezetek tájékoztató tevékenységének koordinálása.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁSI TANÁCSADÓ BIZOTTSÁG (ACSTI)

A Tudománypolitikai Tanácsadó Testület javaslatára 1965-ben a miniszter Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Tanácsadó Bizottság (Advisory Committee for Scientific and Technical Information, ACSTI) felállítását rendelte el. Feladatai: tanácsadás az oktatásügyi miniszternek a tudományos és műszaki információ irányításában és támogatásában, az OSTI munkájának irányításában, valamint más állami és egyéb szervek tevékenységével való koordinálásában. Az ACSTI-nak 12 nem kormánytisztviselő tagja van, főleg tudósok, műszaki és ügyviteli szakemberek, akik aktívan érdeklődnek tájékoztatási problémák iránt, továbbá kb. ugyanennyi állami intézményben, kormányhivatalban dolgozó szakértő. Az ACSTI évenként általában háromszor ülésezett, és főleg irányítási, elvi kérdésekkel foglalkozott, túlnyomórészt az OSTI munkájával kapcsolatban. Javaslatai közül a fontosabbakat az "OSTI Newsletter"-ben tették közzé. Feladatai közé tartozott az OSTI költségvetési előirányzatának és a segélyprogramjaira fordított kiadásoknak ellenőrzése. Foglalkozott az országos tudományos és műszaki könyvtárakkal is, éves beszámolót készített az

Országos Tudományos és Műszaki Kötcsönző Könyvtár (National Leding Library for Science and Technology, NLLST) tevékenységéről. 1967–1968-ban megvizsgálta az egyetemek és főiskolák szerepét a tudományos tájékoztatásban, körlevelet küldött a rektoroknak, ajánlotta rövid tanfolyamok szervezését a tájékoztatási szolgáltatások megismertetésére, a gépesítési kísérletek eredményeinek terjesztésére, tájékoztatási szakemberek képzésére, könyvtárak szervezési kérdéseinek ismertetésére. A válaszok biztatóak voltak, és a későbbiekben a tájékoztatási szakértői programhoz vezettek.

SZÁMITÓGÉPES TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Kezdetől nyilvánvaló volt, hogy a tájékoztatási szolgáltatások tökéletesítésére irányuló kísérletek fő területe a számítógépek alkalmazásával kapcsolatos. 1965-ben a számítógépes rendszerek még újak voltak, keveset tudtak teljesítőképességükről, gazdaságosságukról. A lehetőségek felbecsülése céljából tapasztalati tényekre és adatokra volt szükség. Az OSTI több kísérletet támogatott, hogy a rendszerek teljesítőképességének értékelése lehetővé váljék. Gyors eredmények elérése érdekében a meglévő angol nyelvű rendszerekkel foglalkozott, de kooperációs segítséget kapott az Egyesült Államoktól is. A kooperáció később nemzetközivé szélesedett a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) támogatásával. Az OSTI által támogatott kísérletek működő szolgáltatások létrehozására irányultak, amelyek információ szelektív terjesztésére (SDI), ill. retrospektív visszakeresésére voltak alkalmasak a használók korlátozott terjedelmű csoportja számára. A használók egyuttal segédkeztek a szolgáltatás értékelésében és a felhasználás problémáinak vizsgálatában. Kislétszámú csapat hoztak létre ún. összekötőkből, akik a kísérleti rendszer és annak felhasználói közé ékelődtek és — egybek között — a keresések megformulálásában segédkeztek.

KÉMIA ÉS ROKON SZAKTERÜLETEK

1966 augusztusa óta az OSTI támogatta az (amerikai) Chemical Abstracts Services (CAS) adataira épülő szolgáltatásokkal kapcsolatos kísérleteket. A munkát a Kémikusok Egyesületének a Nottinghami Egyetemen működő Információ Terjesztési és Visszakeresési Kutató Csoportja (Chemical Society Research Unit in Information Dissemination and Retrieval) végezte, két CAS-szolgáltatás — "Chemical Titles" (CT) és a "Chemical-Biological Activities" (CBAC) —, valamint egy angol kiadvány, a "Current Chemical Papers" mágnesszalagra vitt adatainak kiértékelésével. Válogatott ipari, állami és egyetemi felhasználókat láttak el CT vagy CBAC szolgálattal, cserében részletes visszajelzést kaptak, a megfelelően fogalmazott "profilok", keresési terminológia alapján kapott információanyag releváns vagy irreleváns tudáról. Hasonló kísérletet dolgoztak ki speciális összekötők segítségével a Tudományos Kutatási Tanács (Science Research Council) ösztöndíjával posztgraduális képzésben résztvevő hallgatók számára. A kísérletek feltárták az adattárak potenciális befogadóképességét, ill. annak határait. Később bevezették a költségtérítést, egyéni igényeknek megfelelő szolgáltatást nyújtottak csekély díjazásért meghatározott kísérleti időszakon át. Ujabbán szerződést kötött az American Chemical Society és az angol Chemical Society, utóbbi a Kémiai Tájékoztatási Egyesülés (Consortium on

Chemical Information) képviselőjében. A szerződés értelmében a CAS ellátja a Kémikusok Egyesületét számítógép számára alkalmas file-okkal. Az Egyesület létrehozta az Egyesült Királyság Kémiai Tájékoztatási Szolgálatát (UK Chemical Information Service, UKCIS), a CAS viszont megkapja a brit folyóiratok és szabadalmi leírások anyagát géppel olvasható adatok formájában. Támogatta az OSTI a "Chemical Abstracts Condensates" kiértékelését. A CAC-ban szerepel a "Chemical Abstracts" valamennyi címe, kiegészítve a tárgymutatóból vett kulcsszavakkal. A jövőben kell majd megvizsgálni, miképp használhatók fel a mutatók adatait tartalmazó szalagok a retrospektív keresésben, és hogy a CAS kémiai vegyületeket felölelő mutatórendszerében (Chemical Compound Registry System) tárolt adatok alkalmazhatók-e a keresésben. A kémiai szerkezetek számítógépes nyilvántartásával kutató team foglalkozik a Sheffieldi Egyetemen. Az OSTI megújította e program támogatását. Az Oxfordi Egyetem Kísérleti Tájékoztatási Csoportjának is nyújtott támogatást az OSTI: az Index Chemicus regisztráló rendszerét értékelték kísérleti SDI szolgálat segítségével, továbbá a CAS, az Automatikus Tárgyi Hivatkozási Készlet (Automatic Subject Citation Alert) (az amerikai Tudományos Tájékoztatási Intézet, Institute for Scientific Information, szolgáltatása) és az angol Tudományos Dokumentációs Központ (Scientific Documentation Centre) manuális SDI szolgáltatásainak összehasonlító értékelését végezték el a kémia és rokon tárgyak területén. Támogatott vizsgálatok a textil- és élelmiszervegyészet interdiszciplináris területein: évi 12 000 tételt tartalmazó új referáló folyóirat számítógépes előállítási módszereinek kidolgozása, a használói igények megállapítása átfogó szolgáltatás iránt, a referálandó folyóiratok kiválasztása, az előnyben részesítendő indexelő kifejezések tézauruszának kialakítása, új programok felhasználása tárgymutatók automatikus előállításához. A textilkémia-ban a "World Textile Abstracts" számítógépes előállítását támogatta az OSTI; az első szám 1969 januárjában jelent meg. Az élelmiszervegyészetben a "Food Science and Technology" c. új referáló folyóirat számítógépes előállítási módszereinek kidolgozását, nemzetközi együttműködéssel; ennek első száma 1969 februárjában jelent meg.

FIZIKA, MŰSZAKI ÉS ROKON TUDOMÁNYOK

A Villamosmérnökök Egyesületének (Institution of Electrical Engineers, IEE) kiadványa a "Science Abstracts" három referáló lapból áll: fizika, elektrotechnika, számítógép- és irányítástechnika. Az OSTI támogatta a bibliográfiai adatok mágneses tárolási módszereinek kidolgozását, ennek alapján referenz-kiadványok előállítását fényszedéssel. 1967 márciusában a gépesítési program kidolgozására létrejött az INSPEC (Information Service in Physics, Electrotechnology, Computers and Control). A "Science abstracts"-ból 1968 óta mágnesszalagos kiadás is megjelenik. 1969-ben a szalagokat felajánlották más országok központjainak kiértékelésére, több közülük szerződéses kapcsolatban áll az INSPEC-kel. Az INSPEC további támogatott kísérletei: az on-line kiadás és keresés hardware és software előfeltételei, a különböző indexelő nyelvek egymáshoz viszonyított előnyei, természetes nyelvet használó SDI szolgáltatás kísérleti alkalmazása. Az IEE SDI jellegű kísérletét is támogatta az OSTI az elektronika területén: 600 kutató kapott hetenként SDI szolgáltatásokat cserébe a kiértékelésben való közreműködésért. Az IEE kooperációs kapcsolatban állt az Amerikai Villamos és Elektronikai Mérnökök Intézetével (Ameri-

can Institute of Electrical and Electronic Engineers), amely résztvett az "Electrical and Electronics Abstracts" kiadásában. Az OSTI az Angol Atomenergia Hivatallal (UK Atomic Energy Authority, UKAEA) együtt támogatta a Culham Laboratóriumban folyó gépesített plazmafizikai SDI szolgáltatási és kiértékelési kísérleteket. Harwellben a "Nuclear Science Abstracts" mágnesszalagos változatának értékelése folyt: 130 magfizikával foglalkozó fizikusnak adtak SDI anyagot, a tudósok siettek a gépi szolgáltatást összehasonlítani a Harwell Könyvtár jól kiépített manuális szolgáltatásával. Az INSPEC-program és a vizsgálatok bebizonyították, hogy a referáló lapok gépi előállítása lehetséges, és az SDI módszerek a fizika területén használhatók.

BIOLÓGIA ÉS ROKON TÁRGYAK

Az egész tudományokat átfogó rendszerek az igényeket nem elégítik ki maradéktalanul, a biológia különböző ágai komplex, interdiszciplináris információs szolgáltatásokat igényelnek. Ezért két nagyobb kísérletet kezdtek, egyet az orvostudomány, egyet a biológia területén. Az orvosi a MEDLARS-on (Medical Literature Analysis and Retrieval System, Orvostudományi irodalom-elemzés és kereső rendszer) alapul, amelyet az amerikai Országos Orvostudományi Könyvtár (National Library of Medicine) fejlesztett ki. Kezdetben az "Index Medicus" havi füzetének számítógépes előállítása volt a cél, a későbbi: géppel olvasható nyilvántartás 1963-ig visszamenőleg. Ez volt Angliában az első számítógépes rendszer, 1966 tavaszán próbálták ki. 1968 végéig a programozást és a feldolgozást a Newcastle Egyetem Számítógép Laboratóriuma végezte szerződéses munkában, az egyéb feladatokat az NLIST, a Royal Society of Medicine, a Medical Research Council és az Egészségügyi és Társadalombiztosítási Minisztérium vállalta. 1969-re elég adat állt rendelkezésre a rendszer kiértékeléséhez. Számos, a kísérletben részt vett használó úgy nyilatkozott, hogy hajlandó fizetni az állandó szolgáltatásért. Egyezményt kötöttek az amerikai Országos Orvostudományi Könyvtárral, és az onnan kapott nagyobb mennyiségű mágnesszalagért csaknem valamennyi releváns brit kiadvány anyagát a rendszer rendelkezésére bocsájtották. 1971-ben Angliában új változatot dolgoztak ki, ez tökéletesítette az indexelési eljárásokat és modernebb számítógépes rendszert alkalmazott. 1969-ben a munkálatok irányítását az OSTI Dokumentációs Feldolgozó Központja vette át. A legutóbbi időig Anglia és Svédország volt az egyedüli európai MEDLARS-állomás. A kutatások eredményeit díjtalanul 24 ország rendelkezésére bocsájtották. Ujabban a francia INSERM is bekapcsolódott a programba. A biológiai kísérleteket a "BA Previews"-szal végezték. Ez a "Biological Abstracts" által az Egyesült Államokban kifejlesztett, címekkel és indexfogalmakkal dolgozó szalagrendszer. 1969 vége óta az oxfordi és a nottinghami egyetem az OSTI támogatásával vizsgálta a rendszer teljesítőképességét és alkalmazhatóságát. A két egyetemen és környékükön kísérleti használókat válogattak ki és SDI szolgáltatást nyújtottak számukra. A programot az oxfordi Kísérleti Tájékoztatási Csoport irányította. Az angol dokumentációs kiadvány, a "Zoological Record" anyagának számítógépes szelektálási és kinyomtatási lehetőségeit az Aslib OSTI-támogatással vizsgálta. A Commonwealth Agricultural Bureaux (CAB, a Brit Nemzetközösség Mezőgazdasági Minisztériumai) irányítása alatt működik egy nagyobb angol nyelvű másodlagos mezőgazdasági tájékoztatási szolgálat, amely 19 különféle referáló és indexelő folyóiratban teszi közzé adatait. A CAB felvetette az egész rendszer számítógépesítésének gondolatát. Az OSTI,

az Aslib-on keresztül, egy éven át támogatta a vizsgálatot 1969 januártól kezdődően. Eredmény: javasolták központi adatfeldolgozó egység létesítését, az eljárások fokozottabb szabványosítását, a felhasználók igényeinek vizsgálatát. 1969 októberében a CAB és az amerikai Országos Mezőgazdasági Könyvtár a FAO (Food and Agricultural Organisation) támogatásával rendezett konferencián bejelentette egy nemzetközi élelmezési és mezőgazdasági tájékoztatási rendszer kifejlesztését. Anglia hatékony részvételét az OSTI az Aslib-nak nyújtott támogatással biztosította. 1969-ben a Környezetvédelmi Kutatás Tanácsa (Natural Environmental Research Council) az OSTI-val folytatott konzultáció eredményeként munkacsoportot hozott létre, amely munkáját a geológiai, tengertudományi és természetvédelmi kérdésekre koncentráta.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az OSTI támogatta munkák szilárd alapot teremtettek a számítógépes információ kifejlesztéséhez és jövőbeli működéséhez. Ezután fokozottabb figyelmet kell fordítani a koordinálásra, a működő központok számát a szükségesre kell korlátozni, az ujonnan létrehozandó szolgáltatásokat össze kell hangolni a meglévő két nagy központtal, az UKCIS-szal és az INSPEC-kel. Támogatni kell a fokozott kooperációt, értékelni az új bázisok használhatóságát a már működőkhöz viszonyítva, végül megvizsgálni, miképp lehetne a diszciplináris megalapozottságu bázisokból interdiszciplináris szolgáltatásokat létrehozni.

SPECIÁLIS TÁJÉKOZTATÁSI ÉS ADATKÖZPONTOK

A "speciális információs központ" (SIC) egy speciális területre vonatkozó valamennyi ismeretanyag összegyűjtésére törekszik, és hozzáférhetővé teszi mindazok számára, akiknek szükségük van rá. Feladata tehát a releváns anyag beszerzése, osztályozása, visszakeresése és terjesztése, továbbá ezen felül az anyag megértése, tudományos tartalmának kiértékelése. Ehhez szakemberre van szükség, olyanra, aki aktívan dolgozik az adott szakterületen és szoros kapcsolatban áll a folyamatban lévő kutatásokkal is. Ez a fogalmazás az Egyesült Államokban a Weinberg-beszámolóban ("Science, Government and Information", 1963) nyert polgárjogot, majd a COSATI (Committee on Scientific and Technical Information, Tudományos és Műszaki Információs Bizottság) fejlesztette tovább "információelemző központ" néven. A COSATI kiadásában megjelent kézikönyv mintegy 200 kormánytámogatásban részesülő központot sorolt fel.

AZ OSTI TEVÉKENYSÉGE

Az OSTI megvizsgálta, van-e lehetőség Angliában ilyen speciális központok létesítésére, mi lenne a szerepük az információs hálózatban? Támogatta bizonyos számú központ létrehozását, a módszerek kialakítását, a szolgáltatások kifejlesztését, de későbbi működésüket már nem. A kísérleti időszak során a központoknak el kellett érniük, hogy a működési költségeket használóik fedezzék a továbbiakban. A támogatott 5 központ: biodeterioráció, bél-abszorpció, magas hőmérsékletű folyamatok, kőzetmechanika és ergonómia. Az OSTI "adatközpontokat" is támogatott, csatlakozva a Tudományos Egyesületek Nemzetközi Tanácsának (International Council of Scientific Unions) ún. CODATA-

bizottsága tevékenységéhez. Az adatközpontok számszerű adatokat gyűjtenek és kritikailag értékelik őket. A 4 OSTI támogatta program: tömegspektrometria, krisztallográfia, termodinamika és gázfázisú reakciókinetika. A tömegspektrometriai adatközpont az aldermastoni Atomfegyverkutató Intézethez (Atomic Weapons Research Establishment) tartozik, a többi információs és adatközpont azonban kivétel nélkül egyetemeken működik, szoros kapcsolatban kutató csoportokkal.

ELŐREHALADÁS MÁIG

Az információs központok előbb szervezési kérdésekkel foglalkoztak, pl. azzal, honnan szerezzék a szükséges inputot (magukból a folyóiratokból, referáló lapokból, számítógépes szolgáltatásokból, szakemberek hálózatától), mit tartalmazzanak kiadványaik (címleírást, referátumot), miképp rendezzék az anyagot, mutatókat készítsenek-e, milyen igényeket kell kielégíteniük stb. A támogatás eredetileg három évre szólt, de irreálisnak bizonyult, meg kellett hosszabbítani.

A JÖVŐ FELADATAI

A három év elteltével a segélyösszegeket fokozatosan csökkenteni kezdték, és tovább csökkentik egészen nulláig. A központok többsége jelenleg ebben a második periódusban van. Újak szervezése megfontolás alatt áll. Az érdeklődés nemzetközileg nő, az OSTI úgy véli, számos ma még támogatásra szoruló központ nemzetközi központtá fog fejlődni.

TÁJÉKOZTATÁSI KUTATÁSOK

Az OSTI kezdetben a DSIR-től átvett programokat (tudományos kommunikáció, osztályozás, tárolás, visszakeresés, fordítás, tájékoztatási szolgálatok működése) támogatta, majd új kutatásokat segélyezett (számítógépes nyelvészet, számítógépes információkeresés), valamint az Aslib programjait. Megkísérelte meghatározni, melyek a legfontosabb kutatási területek a jövő szempontjából: 1. új vagy módosított technikával dolgozó kiértékelő rendszerek, elsősorban gazdaságossági és hatékonysági technikák, 2. a felhasználás vizsgálatának technikája, beleértve a kísérleti pszichológia módszereit, 3. osztályozási technikák, 4. az elsődleges kommunikáció módszereinek elemzése. Az Aslib segítségével támogatta beszámolók készítését néhány fontos területen folyó kutatásról. Támogatta továbbá az University College London két programját: az angol tudományos szaknyelv és az angol szóhasználat sajátosságainak számítógépes kísérleti vizsgálatát, a Birminghami Egyetem "lexiselmélet"-programját, az Edinburghi Egyetem szókapcsolat- és mondatelemzési kutatásait. Több témára kapott engedélyt a Cambridge-i Nyelvészeti Kutató Csoport (Cambridge Language Research Unit, CLRU). A számítógépes nyelvészet terén folytatott munkálatok: a CLRU-ban megkezdett vizsgálatok az automatikus osztályozási módszerekkel a Cambridge-i Egyetemen folytatódtak, a Sheffieldi Egyetemen tárgymutatók automatikus előállításán dolgoztak. Indexelő rendszerekkel kapcsolatos tanulmányok: laboratóriumi vizsgálatok a relevancia meghatározására Cranfieldben, "relációs" indexelés a City Egyetemen,

5 indexelő nyelv vizsgálata a walesi Könyvtárosképző Főiskolán, valamint az INSPEC, az UKCIS, a MEDLARS, az International Food Information Service, a Nuclear Science Abstracts és a Sociology of Education Abstracts működő rendszereinek kiértékelése, az oxfordi Experimental Information Unit összehasonlító vizsgálata. Kiderült, hogy nagy szükség van az igazgatás, az ügyvitel tökéletesítésének kutatására, rendszerelemzésre, gazdaságossági és modelltanulmányokra, a hagyományos és az új típusú információs rendszerekben egyaránt. Az Edinburgh-i Egyetem közgazdasági tanszéki csoportja a hatékonyság meghatározására alkalmas módszereket dolgozott ki.

KÖNYVTÁRI ÉS MUZEUMI KUTATÁSOK

A tudományos és műszaki tájékoztatási hálózat legnagyobb és legköltségesebb alkotórészei a könyvtárak. Használatuk hatékonyságának növelése érdekében további kutatásokra van szükség. Az OSTI három nagyobb célt tűzött ki: 1. módszeres vizsgálatok folytatása a könyvtári műveletek és optimalizálásuk terén, 2. új technikai eljárások kifejlesztése és azok értékelése, 3. a könyvtárak közötti kooperáció támogatása.

MŰVELETKUTATÁS

Az igazgatási, irányítási döntések megkönnyítésére 1967 óta támogat az OSTI műveletkutatási módszereket: 1. az Aslib-bal kötött szerződés értelmében vizsgálják a különböző méretű és típusú könyvtárak hasonlóságát és eltéréseit, 2. a Lancasteri Egyetemen kutató-team foglalkozik a műveletkutatási módszerek könyvtári alkalmazásával, matematikai modellek kidolgozásával, számítógépes szimulációval, 3. a Durhami Egyetemen, a számítóközpont és a közgazdasági tanszékcsoport bevonásával, az egyetemi könyvtárak gazdaságossági értékelésének módszereit kutatják. 4. a Cambridge-i Egyetem 1969-ben Könyvtárigazgatási Kutató Csoportot létesített a felsőoktatási könyvtárak szervezetének és rendszerének elemzésére.

GÉPESÍTÉSI VIZSGÁLATOK

Az OSTI 1967 óta a következő kísérleti programokat támogatta: 1. Géppel olvasható címleírás (MARC): a Brit nemzeti Bibliográfia (British National Bibliography, BNB) a MARC II. módszerrel rendszeresen elkészíti az új könyvek bibliográfiai leírásait mágnesszalagon. 1969 óta a Library of Congress rendelkezésére bocsátják kompatibilis formában az Angliában készített címleírásokat. A szalagok alapján kísérleti számítógépes könyvtári rendszert hoztak létre az Oxfordi Bodleiana Könyvtár, a Southamptoni Egyetemi Könyvtár és a birminghami könyvtárak részvételével. A kooperáció fő célja: megállapítani, lehetséges-e eredményes integráció és ezzel a helyi katalógizálás időtartamának megrövidítése? – 2. Géppel olvasható címleírások felhasználása: a Bodleiana Könyvtár tervet dolgozott ki katalógusok készítésére több oxfordi könyvtár számára a MARC-leírások felhasználásával, a helyi igényeknek megfelelő módosításokkal. – 3. Könyvtári munkafolyamatok automatizálása: a Southamptoni és a Loughboroughi Egyetem közös programja, a számítógépes forgalomellenőrzési rendszer Southamptonban már működik, továbbfejlesztésének iránya: on-line keresés és kiegészítés. A team átfogó rendelési, beszerzé-

si és katalogizálási rendszert tervez MARC-szalagok felhasználásával. Loughboroughban a periodikumok, kutatási jelentések és beszámolók adatainak gépi nyilvántartásán dolgoznak. – 4. Retrospektív katalogizálás: a Newcastle-i Egyetemi Könyvtár a katalogizálási hibák számítógépes kijavításának lehetőségeit, a Cambridge Scientific Periodicals Library 30 tanszékcsoport-könyvtár katalógusainak és központi katalógusának számítógéppel történő elkészítését vizsgálja. – 5. Gépesítési kooperáció: Birmingham-ben két egyetemi könyvtár és a városi könyvtár közösen vizsgálják a MARC rendszerű leírások helyi felhasználásának lehetőségeit és a könyvtári ügyvitel regionális központjainak gyakorlati előnyeit; a Bristol-i Egyetem kutató-teamje a Bristol-i, a Bath-i és az Exeteri Egyetem, a University College of South Wales könyvtárai munkafolyamatainak automatizálásával foglalkozik. Az OSTI-támogatta vizsgálatok és más szervek kutatásainak koordinációját nem hivatalos bizottságok végzik. A tapasztalatokat számos érdekelt könyvtár hasznosította már. 1969-ben az Oktatásügyi Minisztérium megbízásából tanulmány készült a számítógépek könyvtári felhasználásáról. A kidolgozott programok és szalagok, amelyek az OSTI támogatásával készültek, más könyvtáraknak is rendelkezésére állnak, hasznosításukhoz tanáccsal is szolgálnak.

MUZEUMI KUTATÁSOK

A muzeumi anyag katalógusai egyaránt fontosak a múzeumok munkatársai és a kutatók számára. Készítésük hasonló a könyvtárakban használtakhoz, noha a múzeumokban gyakorlatilag egyedi tárgyakat kell leírni, és az anyagváltozatossága nehezíti a katalogizálás szabványosítását. Az OSTI a muzeumi leltárkészítés szervezési és számítógépesítési módszereinek kidolgozását kisszámú kutatási program formájában támogatta. A cambridgei Sedgwick Museum a geológia és rokon tárgyak muzeumi adatai feldolgozásának csomagtervén dolgozik, elsősorban a fossziliák gyűjteményét véve alapul. A Múzeumok Egyesületének információkereső csoportja a különféle számítógépes muzeumi rendszerek közötti adatátvitel számára – a MARC II-höz hasonló – szabványos kommunikációs formát tervezett. Segélyezte az OSTI a Múzeumok Egyesületét annak vizsgálatában, vajon alkalmas-e ez a módszer a különféle adattípusok információvesztés nélküli tárolására és különböző célokra történő felhasználására.

ASLIB-KUTATÁSOK

Az OSTI 1965-ben kezdte el az Aslib segélyezését. Munkacsoportot alakítottak az Aslib kutatási terveinek felülvizsgálatára. Ennek eredményeként elhatározták a támogatás fokozását, és azt, hogy a kutatásokat a gépesítésre, a műveleti módszerekre és a használók igényvizsgálatára kell koncentrálni. Két évvel később módosították a támogatás formáját. Az Aslib önálló kutatási programot dolgozott ki, és bekapcsolódott nagyobb, országos munkálatokba is. Kutatási programjának jelentősebb témái: 1. Használói igények: műszaki könyvtárak használata, a brit fémipari tájékoztatás felhasználása, fizikusok és vegyészek adathasználata, 2. Művelet- és általános kutatás: ügyviteli folyamatok és rendszerek optimális tervezése, tézaurusz-szerkesztés, osztályozás, adatok kódolása, 3. Gépesítés: gazdaságosság, számítógépes kölcsönzési nyil-

vántartás, lyukszalag/lyukkártya a szakkönyvtárakban, számítógéppel előállított és kinyomtatott lelőhelyjegyzékek regionális könyvtári központokban, bibliográfiák. 4. Az információ dokumentációs forrásai: az Aslib vizsgálta a "dokumentáció dokumentáció"-ját, eredménye a "Library and Information Science Abstracts" létrehozása volt. 5. Konzultáció: az Aslib széleskörű konzultációs tevékenységet fejtett ki könyvtári és tájékoztatási területen, amelyet 7 állami, 4 nemzetközi és több mint 40 ipari szerv vett igénybe.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS VIZSGÁLATA

Az OSTI alapvető adatok és tények összegyűjtésével foglalkozott a meglévő eszközök és források mennyiségéről és használatáról, hogy alapot teremtsen a szolgáltatások fejlesztéséhez, a speciális igények meghatározásához. A Társadalomtudományi Kutatási Tanács (Social Science Research Council, SSRC) és az OSTI kezdettől fogva összehangoltan tevékenykedett. A Bathi Egyetem vizsgálata feltárta a felsőoktatási intézmények oktatóinak és kutatóinak tájékozódási szokásait.

Alkalmazott társadalomtudományok: az üzleti élet céljait szolgáló kutatások szaporodása az irodalom fokozottabb nyilvántartását igényli. A Manchester Business School könyvtára azt vizsgálta, hogyan figyelik a másodlagos információk szolgáltatók a folyóirat-irodalmat, és hogyan használják fel a vezetőtudománnyal foglalkozó oktatók és kutatók az információt. A Brit Vezetéstudományi Intézet (British Institute of Management) vezetéstudományi tézauruszt dolgozott ki és vizsgált, a London Graduate School of Business Studies vetületet osztályozási rendszert készített. Egyre nő a város- és területrendezés jelentősége.

A Könyvtáregyesület (Library Association) vizsgálatot végzett a források és felhasználásuk terén, elemezte a meglévő tájékoztatási rendszerek hatékonyságának különbségeit, és javaslatot tett tökéletesítésükre. Támogatta az OSTI az Oxfordi Egyetemen folyó munkákat. A "Sociology of Education Abstracts" retrospektív felhasználása, pontatlan és változó terminológiája miatt, egyre nehezebb lett, az Oxfordi Egyetem alternatív indexelési és közzelési módszereket dolgozott ki. A Sussexi Egyetem a nem-nyomtatott információk eszközök kezelésének problémáival és a sokféle eszközt felölelő ("multi-media") katalógus oktatásmódszertani alkalmazhatóságával foglalkozott. Az egyetlen OSTI támogatta számítógépes kísérlet ebben a témakörben: a Képviselőház (House of Commons) könyvtára által indexelt, a képviselőknek szánt anyag számára az angol Atomenergia Bizottság Culham Laboratóriumában kidolgozott program. 1968 őszén kísérleti információterjesztő szolgálatot szerveztek 36 tárgycsoporthból.

DOKUMENTÁCIÓS FELDOLGOZÓ KÖZPONT

FUNKCIÓI

Az 1968-ban létrehozott Dokumentációs Feldolgozó Központ (Documentation Processing Centre, DPC) az OSTI szerves része volt (noha Manchesterben volt a székhelye). Főfeladatai: 1. szakmai támogatás, konzultatív szol-

gálatok, programok kiértékelése, rendszertervezés az OSTI programjaihoz, együttműködés az OSTI munkatársaival, 2. számítógép-kapacitás nagy, nem- numerikus adatbankok számára, szabványosított software és speciális felsze- relés adattárak számára, 3. számítógépes programok tervezése, fejlesztése és értékelése, speciális feldolgozási problémák nem-numerikus adatokkal végzett műveletek esetében, ezek grafikus inputja és vizuális bemutatása (display), 4. a számítógépes tájékoztatási szolgáltatások szabályainak, szab- ványainak kidolgozása, a programok fokozottabb kompatibilitásának biztosítása.

FEJLŐDÉSE

A megfelelő munkatársi gárda kialakítása hosszú ideig tartott. Megkez- dett kutatási programok: nem-numerikus adatok tömörítése, file-struktúra, nyelvi elemző technikák alkalmazása bibliográfiai leírásoknál, magas színvo- nalu számítógép-nyelvek vizsgálata tudományos és műszaki tájékoztatási prog- ramokhoz. 1970 decemberében (a jelen beszámolási időszak után néhány hó- nappal) a miniszter úgy döntött, hogy takarékosági okokból a DPC-t kiiktat- ja a Minisztérium feladatköréből. Ezt az OSTI külső intézmények (egyetemek, tudományos társaságok) munkájának támogatásával igyekeznek pótolni.

SZOLGÁLTATÁSOK KÖNYVTÁROSOK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI SZAKEMBEREK SZÁMÁRA

ASLIB

A könyvtárak és tájékoztatási szolgálatok munkatársainak módszeres technikai információkra és tanácsadásra van szükségük. Ennek fő forrása az Alsib, amely erre anyagi támogatást kapott az OSTI-től. Szolgáltatásai: 1. szakkönyvtárosok és tájékoztatási szakértők oktatása és képzése rövid tan- folyamokon, konferenciák rendezése, 2. tájékoztatási és tanácsadó szolgálat a dokumentáció, könyvtártudomány és rokon tárgyak területén, 3. nyilvános könyvtár tájékoztatás- és könyvtártudományi referenzs művekkel, 4. referáló szolgálat minden szakterületről, 5. kiadványok: havi és negyedévi folyó- iratok, címtárak az információforrásokról, szakkönyvtárakról, kézikönyv a szakkönyvtárügyről, brit disszertációk mutatója, 6. szakmai névjegyzék, 7. index a Brit Nemzetközösségben hozzáférhető műszaki fordításokról és a mű- szaki fordítókról, 8. konzultánsi szolgálat, 9. szakmai kooperációs lehetőségek.

ORSZÁGOS DOKUMENTÁCIÓS REPROGRÁFIAI CSOPORT

Az OSTI támogatásával működik a Hatfieldi Politechnikumban a mikro- eljárással készült tájékoztatási anyagok országos csereközpontja; ez vizs- gálja és értékeli a brit piacon beszerezhető berendezéseket, negyedévenként hivatalos jelentést és/vagy beszámolót tesz közzé.

BRIT IPARI ÉS TUDOMÁNYOS FILMSZÖVEGSÉG (British Industrial and Scientific Film Association)

1967-től részleges és csökkenő mértékű támogatást kapott az OSTI-től. Három testületet foglal magában: Brit Országos Filmkatalógus (British National Film Catalogue), Tudományos Filmszövetség (Scientific Film Ass.), Brit Ipa- ri Filmszövetség (British Industrial Film Ass.).

OKTATÁS, KÉPZÉS; ÖSSZEKÖTŐK

Az OSTI szerepet játszik a szakképzésben és a tudósok, műszaki szakemberek információhasználati képzésében.

SZAKKÉPZÉS

Az OSTI 1965-ben országos vizsgálatot szervezett a tájékoztatási tevékenység személyi szükségleteinek és oktatási igényeinek felderítésére. Ez feltárta a hiányokat, különösen a nappali oktatásban, és rámutatott az Aslib rövid tanfolyamainak fontosságára. Feltárta a vizsgálat azt is, hogy nem áll rendelkezésre határozott információ az alkalmaztatási szintekről, az oktatás tartalmáról. Szerződést kötöttek ekkor a Sheffieldi Egyetemen működő Postgraduate School of Librarianship and Information Science-szel az oktatási formákkal és tartalmukkal kapcsolatos kérdések tisztázására. A beszámoló "Education and Training for Scientific and Technological Information Work" címen jelent meg.

Az OSTI kezdettől fogva igyekezett serkenteni a posztgraduális képzést, magas színvonalú tanfolyamok segítségével. A Tudományos Kutatási Tanács (Science Research Council) az OSTI javaslatára hozzájárult, hogy a City és a Sheffieldi Egyetemen magisteri minősítést nyújtó tájékoztatástudományi képzés induljon. 1969-ben az OSTI irányításával kidolgozták a képzés tantervét is, összehangolva a Minisztérium könyvtártudományi posztgraduális képzési formájával. Az intézkedések szerint 1970/1971-től ez is az OSTI hatáskörébe kerül át.

Elősegítette az OSTI az alapfokú – baccalaureusi – egyetemi végzettséget nyújtó könyvtár- és tájékoztatástudományi képzés megszervezését is; ma már több egyetemen folyik ilyen képzés, mégpedig a könyvtárosok számára társadalomtudományi, a leendő tájékoztatási dolgozók számára természet-tudományi irányban.

Nőtt az igény az új technikai vívmányokról tartott rövid tanfolyamok iránt, ezek az utóbbi években szaporodtak, témakörük bővült. A Minisztérium létrehozta a Könyvtári és Tájékoztatási Tevékenység Rövid Tanfolyamainak Bizottságát (Committee of Short Courses in Librarianship and Information Work), amelynek titkársági teendőit az OSTI látta el. Negyedévenként jegyzékben tették közzé a tanfolyamok adatait. Az OSTI a CNNA keretében kifejtett működésén kívül megfigyelőkkel képviseltette magát a Könyvtáregyesület Oktatási Bizottságában, valamint az Aslib tanácsában és illetékes bizottságaiban. Az Aslibbal és az Institute of Information Scientists-szel együttműködve az OSTI nemzetközi tájékoztatástudományi oktatási konferenciát rendezett 1967-ben Londonban, a FID védnöksége alatt.

NYELVHASZNÁLAT

Az OSTI finanszírozta az idegen nyelvek okozta nehézségekkel kapcsolatos vizsgálatot a Sheffieldi Egyetemen. Az erről készített beszámoló 1971-re várható. Az Essexi Egyetem segílyt kapott, hogy kidolgozza az orosz nyelvű olvasás elsajátításának jobb módszereit, a Sheffieldi Egyetem pedig arra, hogy 2-3 hónapos tanfolyamokat szervezzen a japán nyelvű tudományos irodalom olvasásának megtanítására.

TUDÓSOK ÉS MŰSZAKI SZAKEMBEREK INFORMÁCIÓHASZNÁLATA

Az NLLST már az OSTI megalakulása előtt tartott rövid tanfolyamokat egyetemi oktatók és könyvtárosok részére a referenzművek használatáról. Hét év alatt 27 tanfolyamot tartottak 489 résztvevővel. Ujabban az OSTI-val együttműködve az NLLST kiterjesztette ezt a tevékenységet a közművelődési könyvtárak munkatársaira, a kutatóintézetek és tudományos egyesületek tájékoztatási szakembereire és a politechnikumok kémiai előadóira is. A zsufolt felsőoktatási tantervben nem volt könnyű mégis az egyetemek több mint felében tartottak tanfolyamot, számos egyetemi könyvtárban pedig tájékoztató előadásokat az elsődíveseknek a könyvtár használatáról. A politechnikumok és más műszaki főiskolák regionális tanfolyamokat szerveztek az NLLST segítségével. 1968-ban az ACSTI körlevélben fejtette ki az egyetemek tudományos tájékoztatási szerepével kapcsolatos elképzeléseket.

SPECIÁLIS ÖSSZEKÖTŐK

A számítógépes szolgálatokkal foglalkozó kísérletek számának gyarapodásával az OSTI kidolgozta az ún. "összekötők" feladatkörét, akik közvetítőként tevékenykednek a kutatók és az információs szolgálatok között. Feladatuk: a felhasználók információszerző szokásainak megismerése; a szolgáltatások hatékony felhasználása problémáinak feltárása stb. Az első ilyen összekötőt a MEDLARS-program keretében a Newcastle-i Egyetemre nevezték ki 1966-ban. Az OSTI első nagyobb kísérlete pedig 1967-ben indult "Students' Chemical Information Project" néven: mintegy 500 doktorandusz vegyész kapott a Chemical Society Research Unit révén SDI szolgáltatást. Hat vegyészdoktor jelölték ki, hogy, segítségükkel szoros kapcsolatot teremtsenek az egyetem kémiai tanszékcsoportjával, de ezek feladata volt a hallgatók igényeinek megfogalmazása is. Ennek nyomán kísérleti Tájékoztatási Csoport létesült 1968-ban az Oxfordi Egyetemen az összekötők funkciójának kiértékelésére. 1968-1969-ben további három MEDLARS-összekötőt neveztek ki más központokba, többen működtek a "Biological Abstracts Previews" és az "Index Chemicus" regisztráló rendszer felhasználásával foglalkozó programokban is. A jelen beszámolási időszak végén 15 összekötő működött különböző helyeken. Az összekötők beváltak, széles körű felhasználásuk azonban túl költséges. További kísérletekre volna szükség, amelyek összekapcsolják az NLLST-tanfolyamok oktatómunkáját az eddig elsősorban gépesített szolgáltatásokkal foglalkozó speciális összekötők feladataival. Az első ilyen az egyetemi tájékoztatási szakértőprogram (University Information Officer Project).

EGYETEMI TÁJÉKOZTATÁSI SZAKÉRTŐ

Az ACSTI és az egyetemi rektorok közötti, már említett levelezésből kitűnt, hogy az egyetemek érdeklődnek a helyi tájékoztatási szakértők iránt. Ezért az OSTI költségén 6 kísérleti szakértőt neveztek ki egyetemi könyvtárakba. A program 1970 januárjában kezdődött, és 3 évre tervezték. Célja: az információs szakértők szerepének értékelése az egyetemi könyvtárak állományának hasznosításában és az információs szolgáltatások bevezetésében az egyetemi felhasználók körében. Felelősek továbbá az oktatóknak és a posztgraduális képzésben résztvevőknek a tájékoztatási eszközök és források használatára történő oktatásáért ill. képzéséért, valamint a tájékoztatási szolgálta-

tások hatékony felhasználásáért. A vizsgálat célja: bebizonyítani, hogy érde-
mesebb legalább egy főhivatású szakértőt alkalmazni teljes munkaidőben,
mint felosztani a munkát több, más tevékenységgel foglalkozó között; továbbá
összehasonlítani ezt a módszert a specializáltabb összekötő és a hagyományos
tájékoztató könyvtáros tevékenységével.

KIADVÁNYOK

A kutatási és fejlesztési tervekről, programokról időközi és záró be-
számolóik jelennek meg számozott sorozat részeként, ill. szerezhethők meg az
NLLST-től mikrokártyán vagy gyorsmásolatban. Rendszeres kiadványok még:
"Directory of Short Courses in Librarianship and Information Work" és
"Critical Data Activities in Britain".

OSTI NEWSLETTER

1966 óta jelenik meg negyedévenként, az OSTI tevékenységének álta-
lános elveivel, az egyes programok célkitűzéseivel és megvalósításukkal fog-
lalkozik.

SCIENTIFIC RESEARCH IN BRITISH UNIVERSITIES AND COLLEGES

A folyamatban lévő kutatások regisztere először a háboru után, a Bri-
tish Council gondozásában jelent meg, később a DSIR bekapcsolódott a munká-
ba. A kutatások számszerű növekedése miatt előbb átfogó tárgyszavak szerint
csoportosították az anyagot, később két külön kötetre bontották: fizikai és bio-
lógiai tudományok. Amikor az OSTI átvette a DSIR-től, elhatározták egy har-
madik, társadalomtudományi (jog, pszichológia és közegészségügy) kötet ki-
adását. Az első az 1966/1967. tanévről készült. Az első két kötet terjedelme
évente 10 százalékkal, a harmadik 30 százalékkal nőtt az első 3 év alatt.
1969/1970 óta a pedagógiai kutatások is szerepelnek a kiadványban. 1969-ben
az OSTI átvette mindhárom kötet kizárólagos gondozását. Az ACSTI segítsé-
gével megvizsgálta, van-e potenciális igény a kutatások számítógépes nyilván-
tartására, de az eredmény azt mutatta, hogy az érdeklődés még nem elég
nagy.

BEL- ÉS KÜLFÖLDI KOOPERÁCIÓ

A korlátozott erőforrások legjobb kihasználása érdekében az OSTI min-
dig maximális együttműködésre törekedett. Fontos területeken, pl. könyvtári
automatizálás, speciális tájékoztatói központok stb. a kutatási programok ve-
zetői megvitatták a közös problémákat. A számítógépes rendszerekkel fog-
lalkozó programok kidolgozására az OSTI rendszeresen vitákat szervezett az
érintett központok részvételével.

Az OSTI elősegítette a személyes látogatásokat és az Egyesült Államok,
az NSZK, Csehszlovákia, Magyarország, Hollandia, Svédország hasonló in-
tézsményei közötti szakembercserét. Munkatársai fontos szerepet játszottak
az angol-szovjet műszaki egyezmény információs problémáinak megoldásában.
Az OSTI vezetője tagja volt annak az ICSU/UNESCO bizottságnak, amely az

UNISIST-tel foglalkozott, elnöke a bibliográfiai cimleirási munkacsoportnak és az OECD tudományos és műszaki tájékoztatási elvekkel foglalkozó csoportjának. Az OSTI munkatársai kiemelkedő szerepet játszottak azokban a vitákban, amelyeket az amerikai szakemberekkel folytattak a speciális tájékoztatási központok kérdéséről, valamint a nyugatnémetekkel a tájékoztatási szakemberek képzéséről. Az OSTI képviselte Angliát az Európa Tanácsnak abban a munkacsoportjában, amely a számítógép-technikának a pedagógiai dokumentációban és tájékoztatásban való alkalmazásával foglalkozott.

ÖSSZEFOGLALÁS

A jövő problémái: nemzeti és nemzetközi kapcsolatok (az OECD, ICSU/UNESCO keretében) kiépítése az információs rendszerek között, kapcsolat és koordináció a nagy gépi és a kis kézi (hagyományos) rendszerek között az erők és kiadások pocsékolása nélkül. Az Egyesült Államokban a nagy gépi rendszerek diszciplináris alapon épültek ki, a kapcsolat megteremtése és az interdiszciplináris szolgáltatások az egyetemek mellett létesülő regionális központokra várnak. Svédországban és Kanadában más a helyzet, egy vagy két központnak kell az adatok bázisául szolgálni és az országos szolgáltatásokat ellátni. Angliában a kísérletek során kisszámú központ jött létre. Lehetőség van ezek különböző szempontok alapján történő csoportosítására: kooperáció a gépesítés szintjén, a programozás szintjén, a szolgáltatás szintjén, a kutatás szintjén vagy az említett szintek kombinációjával. Az irányítás megoldandó problémái: az igények világosabb meghatározása, rendszerelemzés, nagyobb hatékonyság elérése, alternatív rendszerek közötti választás. Fokozottabb mértékben kell ösztönözni a meglévő szolgáltatások tényleges felhasználására az állami és ipari kutatóközpontokat, az egyetemeket és főiskolákat, az állami és ipari irányító tevékenységet végzőket, az igazgatási apparátust.

A szlovák könyvtártudományi kutatás jelenlegi helyzete és perspektívái

H. HOGH

A szerző Súčasný stav a perspektívy vedecko-výskumnej prace v slovenskom knihovníctve c. tanulmányát (Informačné materiály, 1972. 91. no. 7-35. p.) FUTALA Tibor tömörítette.

A szlovák könyvtárügyben a 60-as évek közepére tehető annak a meggyőződésnek általánossá válása, hogy elméleti eredmények nélkül nincs biztonságos előrehaladás a gyakorlatban. Az első tárca szintű kutatási tervet az 1966–1970. évekre dolgozták ki. A terv azonban "gyermekbetegségekben" szenvedett: túl sokat kívánt markolni anélkül, hogy reálisan felmérte volna a könyvtárügy felszabadítható szellemi kapacitását és a kutatásra fordítható erőforrásokat. Egy-két pontjától eltekintve, nem is teljesült.